

Bertel Haarder

HOLBERG OG GRUNDTVIG

Tersløsegaard 16.8.2009¹

FØRST TRE ERINDRINGSBILLEDER.

For en del år siden var jeg med min 6 årige Frederik til diletantkomedie med "*Den Stundesløse*" i købmandsgården i Sorø, dér hvor der nu er museum. Holberg var en akademikus - professor i alting, en polyhistor og encyklopædist, men han havde en vellykket ambition om at være ægte folkelig. På en måde mere end Grundtvig. Grundtvig *talte* om det folkelige, men Holberg *praktiserede* det. Og Frederik, han morede sig over komedien og Holbergs humor.

Thomas Bredsdorff fortæller i sin bog "*Den brogede oplysning*" at hans far læste op af Holberg - til dels på sjællandsk. Og om skuespilleren Henrik Malberg der rejste rundt og gav Holbergs komedier med sig selv i alle rollerne.

På mine forældres højskole blev der hver sommer spillet komedie, ofte Holberg. Jeg var enten regissør og kulissemager eller spillede med; i "*Erasmus Montanus*" var jeg løjtnant, senere avancerede jeg til at blive Jakob, studentens bror der som bonde drev en nyttig håndtering. Jakob var Holbergs egentlige talerør i denne komedie om studenten der havde ret i alle ting, men som tog så grundigt fejl. Klog på himlen, var han, og en nar på jorden.

Min far og ældste bror var fremragende skuespillere - og gode til at klovne. Jeg elskede - og elsker Holbergs klovnerier, elskede at leve mig ind i det lille univers, han stillede op i sit kuk-kassetheater. Elskede hans pointer. Holbergs skrev engang om en vision, han havde - en særlig pointe: Professorerne skulle eksamineres af bønderne efter såningen om foråret. Ikke omvendt.

Vi befinder os i Oplysningstiden - som også var Enevældens tid. Elsa Gress sagde engang at der ikke var tænkt nogen original tanke siden Renæssancen eller Oplysningstiden. Holberg var én af dem, der skabte Oplysningstiden.

I 1800-tallet kom Grundtvig på banen. Han levede et langt liv og nåede at skifte mening, så derfor kunne han ikke - som Holberg - nøjes med at skrive én stor historisk fremstilling, men måtte skrive to - først fra én vinkel, og så igen fra den stik modsatte.

Grundtvig og Holberg var aldeles enige om det uforsvarlige i at lade u-vidende bestemme. Den politiske Grundtvig er lig med Holberg. Men Holberg var langt mere praktisk end Grundtvig, han kunne også skrive om Sjællands dårlige veje!

FLERE EKSEMPLER PÅ SLÆGTSKABET MELLEML HOLBERG OG GRUNDTVIG.

Både Holberg og Grundtvig talte om det danske. De havde begge en vision om bønderne. Og de havde begge et frihedssyn. Holberg skrev "*Niels Klim*" i 1741, der var en hyldest til den frie tanke, men han skrev den på latin. Grundtvig skrev

¹ Talen er gengivet ud fra det sagte med støtte i Bertel Haarders noter. Redigering ved Bjørn Andersen, holberg.nu

tilsvarende i 1834 om den danske statskirke at den måtte være u-partisk. Pointen var den samme som hos Holberg: Åndsfriheden. Der måtte kun være ét eneste forbud, at man ikke måtte berøve andre deres åndsfrihed.

Den næste lighed var at de begge gjorde nar af akademikerne og af de forfængelige professorer. Da Holberg blev baron, blev han spurgt, hvorfor han havde taget imod en sådan titel? Var det ikke udtryk for den samme forfængelighed, han så tit havde talt imod? Men svaret var på én gang konkret og overraskende, at titlen gav ham skattefrihed for hans godser. Som baron kunne han derfor bruge de sparede midler til at styrke godserne - og derigennem kongens akademi i Sorø, der skulle arve ham.

Den sidste lighed bestod i lysten til at oplyse - og til selv at modtage oplysning. Holberg var en sand profet for sin tids oplysningsideer, og han var stærkt påvirket fra udlandet. Men han blev også selv læst derude - og herhjemme, for Niels Klim blev oversat til 9 sprog - også til dansk. At han havde skrevet sin bog på latin betød at han kunne undgå den danske censur; en anden grund til at han undslap censuren var måske at bogen var så lang? Grundtvig lovsang bogstavelig talt oplysningen, den skal være vor lyst - sagde han.

MEN DER ER OGSÅ FORSKELLE.

Holberg var en vindtør herre, men han havde megen humor: Han sagde selv, at han ville "*give hvermand forstand og fornøjelse!*", men hvorfor fornøjelse? Var det mon et oprør mod den kvælende pietisme, der lukkede Grønnegadeteatret efter Københavns brand i 1728? Eller var det et pædagogisk fif? Eller var det mon naturen, der gik over optugtelsen?

Grundtvig skrev at Oplysning skal stråle ud af folkedåd, vokse, når den vugges, stråle i vort folkeråd til aftenstjernen slukkes. Sådanne ordklumper kunne Holberg aldrig have skrevet. Skrev han overhovedet vers ud over moraler i komedierne? Holberg var elegant, mens Grundtvig var nærmest plump og ufiks.

For Holberg var oplysning noget med information, undervisning, viden og forklaring. Holberg brugte ordet lys, men slet ikke i samme brede betydning som Grundtvig, for hvem lyset var alle tings begyndelse og ende: Der blive lys - med venner i lys vi tale. Grundtvig havde noget ekstra på hjerte. Han var religiøs, og lyset var for ham mere end blot viden.

De to var enige om at bekæmpe unyttig viden, hundeklogskab. Men Grundtvig talte om andet og mere end nyttig viden. Det var selveste livets indhold, kærlighed, had, død og evighed, de store følelser, de store syner, altings sammenhæng, der lå ham på sinde.

Holberg var mere vindtør, sarkastisk - og vel i virkeligheden religionsfjendsk. Af gode grunde, for europæerne havde op til hans tid i hundrede år myrdet og plaget hinanden i Guds navn. Religionskrigene var Holbergs erfaringsmateriale.

Grundtvigs erfaringsmateriale var den Franske Revolution, hvor fornuften og sandheden skulle i højsædet, og kirke, adel og konge - og søndag - afskaffes, hvorefter dén religion, fornuftsreligionen, viste sig at blive endnu mere morderisk end sine forgængere. Det prægede stærkt hans Mands Minde-forelæsninger på Borchs Kollegium, Holbergs gamle kollegium, i 1840'erne. I det 20 århundrede oplevede vi det igen med marxistiske regimer.

Grundtvig var den kristne stridsmand, der først ville smide sine modstandere ud - og derefter selv blev smidt ud, hvorefter han fik dén åbenbaring, at kirken skulle give ordet frit løb, give ubegrænset ytringsfrihed, selv i kirken.

Denne konklusion ville Holberg have støttet og elsket. Og den er lånt fra ham. Men Holberg havde ikke oplevet problemet selv, han havde et intellektuelt forhold til troen. Det var ham kært, at noget sådant fandtes, når blot det ikke gjorde skade. Holberg er på en måde mere nutidig end Grundtvig. Han er sekulær. Grundtvig ville gerne have religion i det offentlige rum, men der skulle være gensidig frihed.

Thomas Bredsdorff har en meget interessant analyse af Holbergs forhold til pietisterne. Han afskyede dem; de havde lukket hans elskede teater, de var fanatikere - og han hadede fanatikere. Men samtidig havde han jo noget tilfælles med dem: Hans idé om at bønderne skulle eksaminere professorerne i stedet for omvendt, er beslægtet med pietisternes gudelige forsamlings. *Lectores* skulle forvandles til *responsores*. Ligeledes ideen om, at folk skulle rystes ud af deres vante forestillinger for at komme nærmere sandheden. Man kaldte det trosafvaskning; folk skulle prædikkes ud af den autoriserede tro. En forestilling, som også den unge pietistiske Grundtvig var præget af.

Holberg og pietisterne har oprøret, kampen mod åndelige autoriteter, tilfælles. Ligesom den unge og ældre Grundtvig. Midt imellem står - ifølge Bredsdorff - Johannes Ewald, der skrev de smukkeste salmer - Udrust dig helt fra Golgata - med den smukke efterskrift:

O Herre! forund mig Liise og Roe;
Men revser du mig med Smerte,
Da lær mig at taale — at bede — og troe,
Og JESUS opfylde mit Hierte.

Men Ewalds kristendom indskrænkede sig til korsfæstelsen, forsoningen og nadveren - og han var i øvrigt oplysningens ivrigste forkæmper med det mål at få livet som kristen, digter og samfundsborger til at gå op i en højere enhed.

Holbergs talte om den gyldne middelvej hvad der står i skærende kontrast til Grundtvig, der altid valgte yderstandpunkterne. Holberg blev aldrig gift. Han sagde et sted at dén han skulle giftes med ikke måtte være for rig, ikke for fattig. Ikke for klog, ikke for dum. Ikke for ung, ikke for gammel. Men kort sagt - en sådan kvinde, der var tilpas i alle henseender, fandtes ikke. Grundtvig derimod giftede sig tre gange og fik det sidste barn, da han var 72! Holberg selv vil leve. Han var vindtør og skarp og talte til forstanden, men med sin humor talte han også til hjertet!